

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנתם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

דברים

(חלק כד שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלוש לבריאה

שנת הקהל

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות

שבוע פרשת דברים, כז תמוז — ד' מנחם-אב, ה'תשפ"ג (ב)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2023
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

דברים

ואינו מובן: מזה שמשה „פירשה להם” – את התורה – „בשבעים לשון”, ויתר על כן, מהציווי „וכתבת על האבנים גו' באר היטב” בשבעים לשון – מוכת, שיש בכך מעלה ותועלת,⁷ ואם כן, איך אפשר לומר שהתרגום ללשון יונית הוא ענין קשה דוקא, ואף קשה ביותר.

ויותר מזה תמוה הטעם שנאמר על כך – „שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה” – שהרי כבר קודם לכן תורגמה התורה⁸ בכל שבעים הלשונות, כנ”ל.⁹

זקנים כו'. ובמס' מגילה ט, א. ועוד. וראה לקמן הערה 73.

(7) וראה גם שבת פח, ב. שמור ספכ”ח.

(8) ומפשטות הלשון ברש”י פרשתנו ובתנחומא פרשתנו שם משמע שפירש את כל התורה בשבעים לשון.

בראב”ע תבוא כז, א (בסופו): ויאמר הגאון ז”ל כי כתוב עליהם מספר המצות כמו הכתובות בהלכות גדולות בענין אזהרות. וראה גם אברבנאל שם. אבל ברמב”ן (שם, ג), ומצינו בספר תאגי שהיתה כל התורה כתובה בהן מבראשית עד ליעני כל ישראל כו”. וכן משמע מפשטות לשון המשנה סוטה שם, „וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון”. (ולהעיר מאוה”ת (ויצא כרך ה – תתסא, ב) דבסוטה (לה), ב) משמע דפי’ „באר משה” שכתב את התורה על האבנים בשבעים לשון דאתיא באר באר ממ”ש וכתבת על האבנים כו' באר היטב).

(9) בנוגע לכתיבת התורה על האבנים י”ל שבשבעים לשון” הכוונה היא רק „בכתיבת כל אומה מאלו האומות” (פיה”מ להרמב”ם סוטה שם), אבל לא שינו את הלשון. משא”כ במס’ סופרים שכתבו את התורה יונית היינו שתרגמוה

א. על הפסוקי „בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר”, אמרו רז”ל² „בשבעים לשון פירשה להם”. ועל-דרך-זה אמרו רז”ל³ לענין ציווי משה לישראל (בטרם עברו את הירדן) „והיה בעברכם את הירדן וגו' וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב”⁴, ש„באר היטב” פירושו שיכתבו זאת בשבעים לשון.

והנה, במסכת סופרים⁵ שנינו: „מעשה בה' זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל, שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה”⁶.

(1) פרשתנו א, ה.

(2) פרש”י שם. ובתנחומא פרשתנו ב: התחיל מפרש התורה בשבעים לשון. וראה אגדת בראשית פט”ז. בר”ר פמ”ט, ב. ועד’ לשון רש”י הוא בפס”ז כאן.

(3) תבוא כז, ד. ח.

(4) פרש”י שם – פ”א סע”א במשנה וראה מפרשי רש”י כאן.

(5) פ”א ה”ו.

(6) ועד”ז איתא במס’ ס”ת פ”א ה”ח. אבל שם הוא בהמעשה דע’ זקנים שכתבו התורה לתלמי המלך כו', שהובא במס’ סופרים שם בהמשך לזה (ה”ח): שוב מעשה בתלמי המלך שכנס נ”ב*

(* וכ”ה במגילה שם (וראה הגהות הרש”ש סנהדרין טז, ב ד”ה אהז). ובירושלמי שם (פ”א ה”ט). חכמים לתלמי המלך” (ולא הוזכר מנינם). וכ”ה בשמו”ר פ”ה, ה. ובתנחומא שמות כב: רבותינו. ואכ”מ.

2

(ג) ואדרבה, מצינו במקום אחר שללשון יונית דוקא יש מעלה בענין זה על־פני שאר הלשונות, שהרי לדעת רשב"ג (וכן הוא להלכה¹²) לא התירו לכתוב את ספרי הקודש (תנ"ך) בלשון אחרת שאינה לשון הקודש, חוץ מיונית¹³.

(ד) ויתר על כן, בירושלמי איתא¹⁴: „בדקו ומצאו שאין התורה יכולה להתרגם כל צורכה אלא יונית!“

ועיקר התמיהה הוא על מה שבברייתא הנ"ל (דמסכת סופרים) אמרו „והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל“ – איך יתכן לומר שרק מפני שתרגום התורה לא היה יכול להיות „כל צרכה“, היה זה דבר כה קשה ושליילי, עד שהוא בדומה (ליום וזמן) עשית העגל¹⁵?

ב. הלשון הנ"ל („כיום שנעשה העגל“) מצינו גם במסכת שבת¹⁶: „אותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים¹⁷, והיה

להתרגם ליונית דבו קאי לעיל, ולפיכך לא כפל כאן.

12 מגילה ת, ב במשנה. ושם ט, ב. רמב"ם הל' תפילין פ"א ה"ט.

13 ולהעיר מב"פ פג, רע"א.

14 מגילה פ"א ה"ט.

15 ובמגילת תענית בסופה: בח' בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והחושך בא לעולם שלשת ימים. הובא בשו"ע או"ח ס"י תקפ.

16 יז, א. וראה תוספתא שם פ"א, ה. ירושלמי שבת פ"א, ה"ד.

17 בבבלי שם בא בהמשך להשקו"ט בנוגע לבוצר לגת (שמסיים: אם תקניטני גורני טומאה אף על המסיקה נעצו חרב בביהמ"ד אמרו הנכנס יכנס והיוצא אל יצא ואותו היום כו'). ובתוספתא א"י והי' אותו היום קשה כו' ביום שגזרו הי"ח

ודוחק לומר שהכוונה במסכת סופרים היא לענין „קשה“ הנובע מהתרגום ללשון יונית דוקא, ולא מהתרגום לשאר הלשונות שבמנין שבעים לשון – ומכמה טעמים:

(א) לשון יונית גם היא בכלל „שבעים לשון“ שבהן כבר נתפרשה התורה לפני כן; ומאידיך –

(ב) מסתימת הלשון במסכת סופרים, „שלא היתה התורה יכולה להתרגם כו"י¹⁰, משמע, שהכוונה בכך ש„לא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה“ היא לתרגום בכל לשון¹¹!

ללשון יונית ולא רק שכתובה בכתב יוני (וראה מגילה ט, רע"א. לקמן הערה 78)*.

אבל נוסף ע"ז שאין לומר כן בנוגע למשה, שפשוט לכאורה שפירשה להם בע' לשון בלשון כל אומה, הרי גם בנוגע להכתיבה על האבנים, מכיון שהכוונה בזה היתה כדי שגם האומות ידעו את התורה (ראה סוטה שם לה, ב. ותוד"ה כיצד שם. פנים יפות תבוא שם. וראה לעיל הערה 8), עכצ"ל שהי' גם בלשון כל אומה ולא רק בכתבה. וכן מפורש בתיו"ט לסוטה (פ"ו מ"ה): כתב הר"ב בכתב של שבעים אומות, כלומר בכתב ולשון של ע' אומות.

10 ועד"ז במס' ס"ת שם: שלא היתה תורה יכולה להתרגם כל צרכה.

11 אבל י"ל דהכוונה היא שלא היתה יכולה

* במס' ס"ת שם: שכתבו לתלמי המלך כתיבה יונית (וכן פירש בפי' מעון אריות על מס' סופרים שם (דיהרנפורט תצ"ב. ירושלים תשל"ב), ועוד – בפירושו המעשה הב' דע"ב זקנים שבמס' סופרים שם (ה"ק)). אבל ממה שמסיים „שלא היתה תורה יכולה להתרגם כל צרכה“, מובן, שהיינו (גם) בלשון יונית. וכפשוטו הפירוש במגילה ומס' סופרים שם. ראה בהנמון פונים ההערה. ובספר שבכנ מסכתות קטנות (הוצאת היגעד, תר"ק) מס' ס"ת הגירסא שם „לשון יונית“. וראה שם עוד גירסא: תורה יונית.

ובכך מבוארת גם ההשוואה ל"יום שנעשה בו העגל", כי גם אז אירע דבר דומה, "שבטטו במשה שהיה (נשיא ו)עניו²⁴ ואמר²⁵ נעשה לנו אלקים אשר ילכו לפנינו"²⁶.

אבל לכאורה אין זה מספיק: אפילו לאחר ההשוואה בין זה ש"בעטו בהלל" לזה ש"בעטו במשה", הרי נקודת חומרתו של "יום שנעשה בו העגל" היתה (לא ה"בעיטה" במשה, חמורה ככל שתהיה, אלא) חטא עבודה זרה²⁷ רח"ל²⁸.

ג. וי"ל הביאור בזה, ובהקדים דיוק הלשון בשני המאמרים הנ"ל (במסכת סופרים ובמסכת שבת) "כיום שנעשה בו העגל" (ולא "כעשיית העגל", כחטא העגל", וכיוצא בזה).

בפשטות, יום עבודת העגל היה למחרת יום עשיית העגל, כמו שנאמר

קשה לישראל¹⁸ כיום שנעשה בו העגל".

ואף שם דורש הדבר ביאור, מדוע "אותו היום" היה "קשה לישראל" כל-כך, עד שיש להשוותו ל"יום שנעשה בו העגל"?

והנה, רש"י¹⁹ פירש "קשה – לפי שהלל נשיא וענותו".

ואינו מובן: לכאורה רק הפרט הראשון, "לפי שהלל נשיא", הוא טעם לכך שהיה הדבר "קשה" – שהוצרך הלל בהיותו נשיא להיות "כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים"; אבל הפרט השני הוא – אדרבה – טעם וסיבה דוקא לכך שהלל מצדו אכן היה יכול להיות "כפוף וכו'" (אע"פ שהיה נשיא)²⁰, לפי שהיה "ענותו"²¹.

יש שפירשו²² (בדברי רש"י²³) "לפי שבטטו בהלל שהיה נשיא וענותו";

24) וביחודשי חתם סופר לשבת שם מעתיק לשון רש"י וממשיך "פי' והוה כיום שנעשה בו העגל שאהרן גדול ישראל לא עצור* כח ושמע לקולם משום ענותנותו וקשי ערפם כו'".

25) ראה תשא לב, כג.

26) ועד"ז הוא בקה"ע לירושלמי שם – בהשוואה ליום שנעשה בו העגל, ובנוגע להלל העתיק רק לשון רש"י.

27) ועד"ז צ"ע בשאר התירוצים שבמנחת

בכורים שם (ועד"ז בקה"ע ופ"מ): אי נמי לפי שנהרגו הרבה תלמידים כמבואר בירושלמי, אי נמי לפי שנעשה התורה כשתי תורות והרבה מחלוקת בישראל. וראה מהרש"א הנ"ל הערה 17.

28) גם בפרש"י עקב י: ז: ולהודיעך שהוקשה

לו מה שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל. אבל שם י"ל לפי שנתנה ראש הוא "לשון ע"ז" (רש"י שלח יד, ד) כמ"ש בגו"א עקב שם. וראה לקמן הערה 38.

דבר, דנמנו ורבו ב"ש על ב"ה. וכו"ה בירושלמי שבא בהמשך להמשנה. ראה תוד"ה ואלו שבת יד, סע"ב. תוס' הרא"ש שם, מהרש"א, מהר"ם ומהדו"ב שם. ועוד. ואכ"מ.

18) ובתוספתא: והי' אותו היום קשה להם לישראל (וראה גם ירושלמי שם). וליתא הא דהי' הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים. וראה בהנסמן בהערה שלפנ"ז.

19) בשבת שם.

20) ראה שפת אמת לשבת שם.

21) להגריסא ברש"י שבע"י, שבאותו דיבור מעתיק המשך לשון הגמרא, וגזור שמאי והלל ולא קבלו מיניהו ואתו תלמידיהו [וגזור] וקבלו מיניהו, אולי י"ל שלכן הי' קשה לישראל שלא קבלו מיניהו. וראה חידושי הר"ן שבת שם וצ"ע.

22) מנחת בכורים לתוספתא שם.

23) במ"ב שם לא פירש כן ברש"י, אלא שמעתיק הלשון "לפי שבעטו בהלל שהי' נשיא וענותו".

(* אולי צ"ל "עצר".

בכתוב, שביום עשיית העגל (ולאחרי העשייה) אמר אהרן²⁹, "חג לה' מחר" (ונתכוון בכך לדחותם ולעכבם עוד³⁰, לפי ש"בטוח היה שיבא משה ויעבדו את המקום"³¹); (ועיקר³²) חטא העגל היה למחרת – "וישכימו ממחרת ויעלו עולות וגו'³³."

מזה לאחד מכן –

כאשר גוי (תלמי המלך) ילמד לאחר מכן את התורה (בלשון יוון) כפי שהיא מתורגמת בדיוק, "כל צרכה", עלול הוא לא להבין את הפירוש הנכון בכמה וכמה מקומות בתורה, ויתירה מזו – להבין להיפך מהכוונה האמיתית. ולכן מצינו שכאשר תרגמו ע"ב הזקנים את התורה עבור תלמי המלך³⁵, "נתן הקב"ה בלב כל אחד ואחד עצה והשכימו כולן לדעה אחת" ו"י"ג דברים שינו בה"³⁶ – היינו שלא תרגמו את התורה, "כל צרכה"^{36*}.

(34) משא"כ בירושלמי – ראה לקמן הערה

.75

(35) נסמן לעיל הערה 6. וראה כסא רחמים למס' סופרים שם. ובמס' ס"ת הובא רק תרגום זה "והיה אותו היום קשה כו'", כנ"ל בהערה שם. וראה הערה 72. 73.

(36) מס' סופרים שם. וכ"ה בירושלמי מגילה שם. מס' ס"ת שם ה"ח. בבבלי מגילה שם מונה טו שינויים. ובשמו"ר פ"ה, ה: זה אחד מיי"ח דברים (וכן הביא בש"ך עה"ת (וילך לא, כח)). ובתנחומא שמות כב: זה אחד מנעשרה דברים. וראה יפ"ת לשמו"ר שם. ואכ"מ.

(36*) משא"כ בירושלמי הנ"ל, אין התורה יכולה להתרגם כל צרכה אלא יונית" – היינו שביונית אפשר לתרגמה, "כל צרכה" – עכצ"ל שהפירוש ב"כל צרכה" שם הוא כפשוטו, שרק בלשון יוון אפשר להיות תרגום נכון ומדויק כו'. וראה לקמן הערה 75.

ולפי זה, "קשה... כיום שנעשה בו העגל" פירושו, שחומרת הדבר ("קשה") אינה (כלכך) בעצם עשיית העגל (שהרי גם לאחר מכן עדיין יכול היה להיות (כדברי אהרן) "חג לה' מחר", "יעבדו את המקום"), אלא בכך שזהו "יום שנעשה בו העגל", יום שכל עסקו רק בעגל (ולא – בעניני "המקום"), וממילא הרי הוא יום של הכנה לחטא העבודה לעגל לאחד זמן, למחרת.

4

ד. ועל־דרך־זה הוא בנוגע לתרגום התורה, "שכתבו תלמי המלך את התורה יונית": הכוונה במה שאמרו

(29) תשא לב, ה.

(30) ראה פרש"י שם ד"ה ויבן.

(31) פרש"י שם ד"ה חג לה'.

(32) כי גם עשייתו אסורה כמש"נ לא תעשה לך פסל אפילו שלא לעובדו (ספורנו* יתרו כ, ד). (33) שם לב, ו. ובפרש"י ומדרז"ל שם. וראה רמב"ן שם, ה: שלא נאמר למשה לך רד כי שחת עמך ביום שעשה אהרן העגל כו' אבל כשזכחו והשתחו לו העם אז אמר למשה שירד כי שחת עמך כו'.

(* שמחה מובן שזהו (גם) פש"מ (ולרש"י – פשוט עד כדי כך שאין צורך לפרש זה. ויתרה מזו י"ל – מובן הוא בפשטות מפרש"י לפני זה (כ, ג ד"ה לא יהי' לך)). – והרי הציווי דעבודה נאמר בפסוק בפ"ע (שם, ה).

סוף-סוף „שתיק ליה הלל לשמאיי“⁴⁰ ו, „לא עמד במחלוקתו“⁴¹, היינו שענין זה היה בהתאם להלכה⁴².

ו(עיקר) ה„קושי“ שבזה הוא בכך שהדבר היה עלול לגרום ש(גם) לאחר מכן יפסקו ההלכות כבית שמאי, היפך כללי ההלכה שנקבעו לדורות, ש„בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה“⁴³.

וי”ל, שזוהי הכוונה בפירושו רש”י „לפי שהלל נשיא וענוותן“, כי בכך בא רש”י לבאר את ענין הקושי שבזה:

קביעת ההלכה כהלל (בית הלל) היא מצד שתי תכונות – „נשיא וענוותן“: באופן כללי, מורה ההלכה הוא הנשיא, שהלכה כמותו (אפילו) לגבי אב-בית-דין⁴⁴ (ואילו כאן נקבע להיפך, שהרי שמאי היה אב”ד); וכן „ענוותן“ – כדברי הגמרא⁴⁵ לגבי בית שמאי ובית הלל בכלל, אשר „מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותם, מפני שנוחין ועלובין היו“.

ו. מאחר שכל עניני התורה הם בתכלית הדיוק, מובן, שהשוואת שני ענינים אלו (תרגום התורה לתלמי

וזהו תוכן ההשוואה הנ”ל במסכת סופרים – „והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל“³⁷: כשם ש„יום שנעשה בו העגל“ היה „קשה“ מחמת היותו ההכנה לזה שלמחרתו התקיימה כתוצאה מכך³⁸ העבודה לעגל – על-דרך זה היום שבו תרגמו הזקנים את התורה ליונית היה „יום קשה לישראל“, לפי שהיה עלול לגרום³⁹ לפירוש התורה שלא כדבעי והיפך הכוונה, כנ”ל.

ה. ומעין זה י”ל אודות היום שבו „היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי“:

עצם זה שבאותה שעה גזרו כדעת שמאי אינו דבר „קשה“ כל-כך, שהרי

(37) וכדמוכח גם (שהכוונה היא לא ליום שעבדו את העגל אלא ליום שלפניו (שנעשה בו העגל)) מזה דלא אמר „כיום שנשתברו בו הלוחות“ (כל רש”י עקב שם. ולהעיר מהשינויים ברש”י שם בין ההשוואה דמיתת אהרן שהיא לשבירת הלוחות להשוואה בין „נתנה ראש“ שהיא לעשיית העגל). ובפרט שלכאורה השוואה זו שייכת יותר מצד תוכן הענינים, השפלה ושינוי בענין התורה (תרגום ליונית, וכפיית ההלכה – כשמאי כו’) – דוגמת שבירת הלוחות. (38) ועפ”ז יומתק הלשון במס’ סופרים „כיום שנעשה* העגל“ ועד”ז בשבת שם ובתוספתא שם** „שאינו מדגיש את מנעשה החטא, כיום שנעשו בו את העגל“ (כלשון רש”י עקב שם), אלא את הנפעל“.

(39) ועד”ז יש לפרש במס’ ס”ת שם, דה”י אותו היום קשה לישראל כו’“, היינו היום שבו התחילו לתרגם את התורה לפני גמר התירגום בפועל כשי”ג דברים שינו בה (כמו שמשך שם).

(* ולהעיר מלשון הכתוב תשא לב, כד ובפרש”י שם. תנחומא שם, יט. פרש”י שם, ד סד”ה עגל מסכה. (** כ”ה בגמ’ (נע”י) שבת שם, ובתוספתא שלפנינו. אבל בתוספתא צוקרמנדל: „כיום שעשו בו“ ועד”ז במס’ ס”ת שם.

(40) ל’ הגמ’ שבת טו, א.

(41) פרש”י שבת שם ד”ה הא שתיק. וראה תוס’ הנ”ל הערה 17.

(42) ועד”ז לפי התוספתא וירושלמי שם דאותו היום קאי על היום שגזרו את ה”ח דבר (וראה הנסמך בהערה 17), נמנו ורבו ב”ש על ב”ה” (משנה שם יג, ב. תוספתא שם. וראה פיה”מ להרמב”ם שבת שם, ולא נשאר באותו הדור מי שראוי להוראה שלא נמצא שם). וראה ח” חת”ס הנ”ל, הרי שע”פ כללי ההלכה היתה הלכה כב”ש.

(43) ברכות לו, ב. וש”נ.

(44) להעיר מחגיגה טו, ב. אבל ראה אוצר הגאונים לשבת שם.

(45) עירובין יג, ב.

„להאמין שיש שם אלקה“⁴⁹, האמור על דרגת האלקות כפי שהיא מצד עצמה, פשוטה בתכלית הפשיטות.

האלקות מתגלית ל„איש“ הנמצא למטה, נשמה בגוף, ומתלבשת בו, ו„ביחוד נפלא“⁵⁰, עד לאופן שהיה אצל משה – „איש האלקים“⁵¹, איש שניתן לראותו ולשמעו.

ועל כן סברו עושי העגל, שעל-מנת שאלקות תרד ותומשך יותר, כך שתורגש בעולם, עולם הזה הגשמי, ובכל הענינים שבו – צריכה ההמשכה להיות באמצעות דרגא תחתונה יותר בעולם הזה, ועי"ז תהיה לכך השפעה רבה יותר בעולם⁵².

ועל-ידך מה שציוה הקב"ה לאחרי זה, „ועשו לי מקדש (מזהב וכסף וכו')“⁵³ ושכנתי בתוכם“⁵⁴,

וראה בארוכה שהמ"צ להצ"צ מצות האמנת אלקות פ"ב. קונטרס תורת החסידות פ"ג. ועוד. (49 כלשון הרמב"ם בסהמ"צ (מ"ע א)*. וראה גם ל' החינוך מצוה כה. וראה הנסמן בהערה הקודמת.

(50 שאין כמוהו נמצא כלל (ראה תניא פ"ה).

(51 ר"פ ברכה. תהלים ז, א.

(52 באופן אחר – ראה כוזרי מאמר ראשון פצ"ז „והתחילו אנשים לבקש נעבד מורגש כו", עיי"ש בארוכה (ובמפרשים שם). ראב"ע, אברבנאל ותפארת יונתן תשא שם. וע"פ המבואר בפנים אולי יש לתווך בין פירוש הרמב"ן לפירושו. ואכ"מ.

(53 להעיר מ„מקדש“ עצמו – מעלת מקדש

דאבנים לגבי משכן דקדשים (תו"א ותו"ח ר"פ ויגש. ועוד).

(54 תרומה כה, ח.

(* כ"ה בסהמ"צ לפנינו. אבל ראה הוצאת הר"ח

העליר והר"י קאפח שצ"ל „שנדע“. וראה הערה בקונטרס תורת החסידות שם. ועוד.

המלך ו„אותו יום היה הלל כפוף כו") ליום שנעשה בו העגל – אינה רק בכך שהיו אלה ימים העלולים לגרום לענין (או מאורע) בלתי רצוי (בדוגמת יום שנעשה בו העגל), אלא גם מצד תוכנו של היום שנעשה בו העגל (ושל חטא העגל בכלל).

וההסבר לכך: ידוע⁴⁶ מה שהאריכו מפרשי התורה לבאר בנוגע לענין עשיית העגל, שבני ישראל לא דרשו ענין של עבודה זרה ח"ו, אלא רק מנהיג שינהיגם במקום משה (ולא במקום ה'), וכטענתם (בלשון הכתוב) „כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו“⁴⁷.

כלומר, רצונם היה ב„ממוצע“ שיעמוד בין הקב"ה לביןם, והדבר היה מיוסד על הסדר שנקבע לכאורה על-ידי הקב"ה עצמו: „כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים – היינו שלא הקב"ה עצמו „העלנו“, אלא על-ידי משה ששימש ממוצע בין הקב"ה לישראל.

כדי שאיש ישראל בהיותו למטה בעולם הזה יהיה קשור אל הקב"ה ויעבדנו כראוי בכל כחות הנפש, גם בשכלו וברגשו שבלבו, הרי זה כאשר האלקות נמשך כביכול למטה בעולם הזה, עד לאופן שניתן „לידע שיש שם אלקה“⁴⁸, בידיעה – נוסף על החיוב

(46 בהבא לקמן ראה גם לקו"ש ח"א ע' 143 ואילך. וראה לשונות המדרשים ומפרשי התורה (כמה מהם נעתקו בתורה שלימה מילואים חלק כ"א סימן יג"ד).

(47 תשא לב, א. וראה בארוכה רמב"ן עה"ת

שם.

(48 לשון הרמב"ם במנין המצות בריש ספר היד. ועד"ז כתב בריש הל' יסוה"ת „לידע כו“.

הוא רק משה (ממוצע המחבר)⁶², שנשלח על-ידי הקב"ה ונתמנה על-ידי להיות שליחו לישראל.

אלא שבפועל נסתעף מכך למחרת (בקרוב כמה מישראל) חטא העגל, חטא עבודה זרה – ההיפך מאחדות ה'.

ז. וזהו הדבר ה"קשה" ב"יום שנעשה בו העגל" (ולא ביום שבו עבדו את העגל): מעצם העמדתה של מציאות נפרדת⁶³ – אפילו אם הכוונה בכך היא שע"ז תומשך אלקות כו' כנ"ל – עלול להסתעף חטא עבודה זרה, ענין של "שתי רשויות", מאחר שאין הדבר נעשה מצד ציווי ה' (לשון צוותא וחבור).

משא"כ כאשר הדבר בא מצד הציווי⁶⁴, על-דרך הארון והכרובים שהיו במשכן, כנ"ל, אזי אין מורגש כאן אלא שדבר ה' נמשך דרך⁶⁴ מציאות זו. אין שום מציאות וענין בדבר גופא, וממילא לא תגרם כתוצאה מכך טעות דשתי רשויות ח"ו.

וכנ"ל, זהו תוכן המדרש שהעגל נשטט מ"פני השור של" המרכבה, כלומר: בהיותו למעלה הרי הוא חלק מן המרכבה העליונה, היינו ענין של אלקות המגלה אלקות; אבל כאשר הוא "נשטט", שנעשה נפרד ויורד

מקדש שעיקרו הוא הארון ושני הכרובים⁶⁵, אשר ע"ז היתה השראת השכינה בישראל, "ודברת⁶⁶ אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות"⁶⁷.

וי"ל שזהו ההסבר למבואר במדרש⁶⁸ שחטא העגל בא מצד זה שבעת מתן תורה, כאשר "יורד ה' על הר סיני"⁶⁹, ראו ישראל את הקב"ה יורד על ה"מרכבה" ושמטו משם את אחד מ"פני המרכבה" – "פני השור שבמרכבה": הם חפצו שיהיה למטה, בעולם הזה, דבר של מטה⁶⁷ שישמש כמו דוגמתו למעלה – מרכבה העליונה.

ואפילו לאחר עשיית העגל (ובטרם עבדו לו) אמר אהרן "חג לה' מחר", היינו שכתוצאה מכך יכול לבוא עילוי – שכאשר יבא משה יתגלה לישראל שענין העגל אינו מציאות,

– וכן הוא בפשטות: אלמלא "וישכימו (השטן זרום כדי שיחטאו)"⁶⁰, לא באו לידי "ויחטאו", כי אם אדרבה: משה היה שורף את העגל במעמד והסכם כל בני ישראל, ופשיטא שמלכתחילה לא היתה עבודת העגל –

ואזי אחדות ה' תבוא לידי ביטוי עוד יותר, ויתגלה אשר "אין עוד מלבדו"⁶¹, ומי שיכול לשמש ממוצע

62 ד"ה עוטה אור הש"ת פ"ד. ועוד. וראה גם סד"ה פנים בפנים תרנ"ט.

63 ע"ד ממוצע המפסיק (ראה המשך תער"ב פרי"ט. ד"ה עוטה אור שם פ"ג ואילך. וראה גם ד"ה פנים בפנים שם).

64 להעיר מענין מעבר או התלבשות תניא קו"א ד"ה להבין מ"ש בפע"ח (קנת, א). לקו"ת מסעי פב, ב ואילך. אוה"ת שמיני (כרך ב') ד"ה יין ושכר (ע' תסב ואילך).

55 ראה רמב"ן עה"ת ר"פ תרומה.

56 שם, כב.

57 ראה במפרשים שבהערה 52.

58 תנחומא תשא כא. שמור"ר פ"ג, ב. פמ"ב,

ה. פמ"ג, ח (הובא ברמב"ן עה"ת שם).

59 יתרו יט, כ.

60 תשא לב, ו ובפרש"י.

61 ואתחנן ד, לה.

הפסוקים שבתורה (ששינו הזקנים לתלמי המלך), אשר ברובם היתה נתינת מקום אפשרית לפירוש שתוכנו היפך אחדות ה' והיפך התורה⁶⁷.

ט. וכשם שהוא בנוגע ליום שנעשה בו העגל, ובדקות יותר בנוגע לתרגום התורה ליונית – על־דרך־זה הוא בדקות עוד יותר, בתורה גופא, בנוגע למחלוקת שמאי (בית שמאי) והלל (בית הלל).

ידוע⁶⁸ ששמאי (ובית שמאי) שרשו ממדת הגבורה (דין) והלל (בית הלל) שרשו ממדת החסד (רחמים), ולכן (בדרך כלל) בית שמאי אזלי לחומרא ובית הלל לקולא.

החילוק בין מדת הדין למדת החסד והרחמים הוא בדוגמת דברי המדרש⁶⁹ אודות חסד ואמת, „חסד אמר יברא . . ואמת אמר אל יברא“. כלומר, מצד מדת הדין אין כל מקום למציאות העולם, משא־כ מצד מדת הרחמים.

ולאחרי בריאת העולם משתלשל מכך, שמצד מדת הדין ההדגשה היא על הביטול והשבירה של העולם⁷⁰, ואילו ענינה של מדת החסד והרחמים הוא, אדרבה, להמשיך אלקות בעולם.

ומובן מזה החילוק בעומק יותר, בתוכן הענינים, בין מדת הגבורה

למטה, ואינו עוד חלק מן המרכבה, אין מורגש בו ביטול המרכבה לרוכב עליה, ועלול להגרם כתוצאה מכך חטא העגל, חטא עבודה זרה.

ח. ומעין זה הוא בקשר לתרגום התורה ללשון יוון שכתבו לתלמי המלך, „והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל“:

תרגום התורה על־ידי משה בשבעים לשון, וכן קיום הציווי „וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב“ בשבעים לשון, מאחר שבאו (ביחד עם התורה כפי שהיא במקורה, בלשון הקודש, ו) על־פי הציווי, לא היתה בהם כל נתינת מקום לפירוש התורה שלא כפי הכוונה, כי בכל שבעים הלשונות הורגש בגלוי הציווי (והורגשה בגלוי קדושת התורה כפי שנאמרה מפי הקב"ה, ובלשון הקודש⁶⁵).

אמנם, כאשר תרגמו הזקנים את התורה ללשון יוון על־פי דרישת תלמי המלך (ולא על־פי ציווי השם), עלול היה להגרם כתוצאה מכך ענין שאינו כדבעי: תמורת זאת ש„בראשית ברא אלקים“ יתפרש כמורה על אחדות ה', כפי האמת – יתפרש הדבר כאילו „שתי רשויות הן וראשון ברא את השני“⁶⁶; ועל־דרך־זה הוא בשאר

(67) ראה בפרטיות בגמ' (ובמס' סופרים) שם.

ובפרש"י שם.

(68) ראה זח"ג (רע"מ) רמה, א. אגה"ק סי"ג. לקו"ת קרח נד, סע"א ואילך. שה"ש מת, ב ואילך. ובכ"מ.

(69) ב"ר פ"ח, ה. הובא בלקו"ת שה"ש שם.

(70) שלכן „ראה שאין העולם מתקיים (במדה"ד) והקדים מדת הרחמים ושתפה למדת הדין“ (פרש"י בראשית א, א (בסופו)).

(65) נוסף על מה ש"ל בפשטות, שכוונת חז"ל בלשון „פירשה להם“ אינה לתרגום מילולי (שאינו כך תרגום הזקנים לתלמי, שבאופן כזה אין התורה יכולה להתרגם כל צרכה), אלא „פירשה“ כפשוטו, שפירשה וביארה (וכלשון הכתוב: „באר את התורה“) בסגנון המתאים לשבעים לשון.

(66) ל' רש"י מגילה ט, א. וראה תוד"ה אלקים שם. חדא"ג שם. ועוד.

י. אולם, תוכן ההשוואה אינו אלא בכך ששני ימים אלו (היום שבו כתבו לתלמי המלך את התורה יונית והיום שבו היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי) קשים כיום שנעשה בו העגל מצד החשש שמכך יסתעף בדקות ההיפך מאחדות ה'.

אבל בפועל לא נגרם כל ענין הפכי כתוצאה מתרגום התורה ליונית ומן ה"יום שהיה הלל כפוף ויושב לפני שמאי" (ובכך שונים הדברים מיום עשיית העגל).

ויש לומר יתירה מזו: כשם שב"יום שנעשה בו העגל" אמר אהרן "חג לה' מחר", וכוונת הדברים לפי פשוטם היא שאם ינוצל הדבר כדבעי יתכן שיבוא כתוצאה מכך ענין של חג, ויעבדו ישראל את הקב"ה, כנ"ל.

הנה כך אכן היתה התוצאה⁷² מתרגום התורה ליונית, שכאשר תרגמו ע"ב הזקנים את התורה לתלמי המלך (בתרגום שאינו "כל צרכה")⁷³, ושינו בה כמה וכמה דברים, החל מהשינוי "אלקים ברא בראשית" במקום

למדת החסד: מצד מדת הדין מורגש שהעולם הוא מציאות נפרדת (בהרגשתה) מאלקות, ולכן העבודה וסדר ההנהגה העליונה צריכות להיות באופן של שבירה וביטול; ואילו מדת החסד, המשכת אלקות בעולם, מביאה לכך שיורגש (להיפך –) שהעולם הנו מיוחד באלקות ("בכח", ויש לגלות זאת), ולכן יש לעבוד ולפעול בתוך העולם, לגלות בו אלקות.

ואם כן, כאשר קיימות שתי האפשרויות, להחמיר או להקל, ואזי בית שמאי אזלי לחומרא – להבדל (מעניני) העולם; ובית הלל אזלי לקולא – לברר ולזכך את חלקו בעולם,

הרי בדקות דקות נמצא, שמצד מדת הדין עלולה להשתלשל בהשתלשלות ממדריגה למדריגה תנועה של "שתי רשויות" כביכול שיש צורך ללחום בה, מאחר שאין ייחוד של מציאות העולם עם אלקות; משא"כ מצד מדת החסד והרחמים מורגשת אחדות ה' בשלימות.

וזהו ההשוואה, "אותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד התלמידים והיה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל": מאחר שביום זה נקבעה ההלכה כדעת שמאי, התגברות מדת הדין על מדת החסד והרחמים, נולד החשש שע"ז תיקבע ההנהגה וההלכה באופן זה גם להבא⁷⁴, ובהשתלשלות המדריגות עלול הדבר לתת מקום ל"שתי רשויות" בדקות דקות (עד שיהיה צורך להלחם בכך ולבטל זאת).

(71) ראה גם חסדי דוד לתוספתא שם.

(72) וכן יש לפרש בפשטות במס' ס"ת שם, לאחר ששינוי בה את ה"ג דברים – ראה לעיל הערה 39.

(73) ראה כסא רחמים (השלם) על מס' סופרים שם: ואפשר דהחמשה זקנים לא עלתה בידם לכתבה כהוגן והם עצמם אמרו לו שלא יכלו לתרגמה כהוגן ומזה אח"כ נתעורר להביא אסיפת זקנים כו'. אבל בהגהות מהריעב"ץ למס' סופרים שם דתלמי אחר הוא (ולכאורה סותר עצמו למ"ש בהגהותיו למס' מגילה שם דתלמי המלך שבמעשה ע"ב זקנים אין זה בטלמיוס פילאדילפו כו'). ו"א (מאור עינים אמרי בינה פ"ח) דהמעשה בע"ב זקנים קדם להתרגום דה' זקנים. ואכ"מ.

10 ועל-דרך-זה י"ל בנוגע ל"אותו היום שהיה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים" – שלא זו בלבד שהדבר לא גרם שתיקבע הלכה כשמאי (בית שמאי) לדורות, הנה עוד זאת, הדבר פעל⁷⁹ גם בשמאי (בית שמאי) ענין של כפיה וביטול. וי"ל שמתעם זה מצינו כמה מקומות⁸⁰ שבהם אזלי בית שמאי לקולא⁸¹.

יא. דברי צדיקים חיים וקיימים לעד, ובפרט ענינים הכתובים בתורה שהיא נצחית. ומובן מזה, שגם אמירת אהרן, "חג לה' מחר" בנוגע ליום שבעה עשר בתמוז בודאי תקיים, וכדאיאתא בכתבי האריז"ל⁸² ש"סוד הנרמז בזה" (בדברי אהרן) הוא ש"עתידי הקב"ה להפכו (שבעה עשר בתמוז⁸³) ליום טוב

ישתנה הלשון. אבל בריטב"א שם מפורש, דכתב ולשון שרי (משום מעשה דתלמי המלך) שהיה בכתבו ולשונו כתבו לו". וכן משמע דעת רש"י והרמב"ם (בפיה"מ) מגילה שם. ועוד.

79 ולהעיר מהפירוש באוצר הגאונים שבת שם: והוצרך הלל להמאיך את נפשו ולכפוף את עצמו כדי שיצאו הדברים ולא יוכל שמאי להמנע מלהשיב כו' ונראו כי בטלו דבריו. עיי"ש. ולפירוש זה נמצא שפעל גם במחלוקת זו גופא. 80 עדיות פ"ד ה"ה ועוד. – באגה"ק שם שהוא מצד התכללות המדות, ואולי זה שייך לענין הנ"ל. וצ"ע.

81 ולהעיר דלע"ל הלכה כב"ש – ראה לקו"ת קרח שם. וש"נ. ואולי גם זה שייך להנ"ל. עיי"ש בלקו"ת.

82 ספר הלקוטים ול"ת האריז"ל (ונחל קדומים בשם הרמ"ז) תשא שם.

83 בס' הלקוטים שם: כי הלא העגל נעשה ב"ז בתמוז (וב"ז בתמוז נשתברו הלווחות). ועד"ז הוא בנחל קדומים שם. ואולי הכוונה בזה, שחטא העגל הי' ב"ז בתמוז. או שט"ס שם, וצ"ל "נעשה ב"ז בתמוז" (כבל"ת שם). אבל דוחק, כי בס'

„בראשית ברא אלקים" – אזי לא זו בלבד שאחדות ה' כפי שנאמרה בתורה ירדה ונמשכה גם לאומות העולם,

הנה עוד זאת, שנקבע הדבר כהלכה⁷⁴, שהלשון (היחידה) שבה מותר לכתוב את ספרי הקודש (ספר תורה) היא יונית⁷⁵ (וספר זה כשר לקרות בו, ומטמא את הידים⁷⁶ וכו')⁷⁷, שלימות הביורור של כתב ולשון⁷⁸ יון.

74 מפשטות לשון הגמרא (מגילה ט, א) משמע שרק לר' יהודה התירו בספר תורה משום מעשה דתלמי המלך. ולרשב"ג (שם, ע"ב) א"ר יוחנן מאי טעמא דרשב"ג אמר קרא ית אלקים ליפת כו'. אבל ראה פירוש שם ע"א ד"ה רבותנו אמרו שפירש דהיינו רשב"ג. וראה טו"א שם ד"ה רשב"ג דשקו"ט בטעמא דרשב"ג, ולתירוצו הב' דגם לרשב"ג הא דשרי בלשון יוני הוא משום מעשה דתלמי המלך, ולדעת רשב"ג התירו מטעם זה כל הספרים כו' עיי"ש. וראה שפ"א מגילה שם. ועוד.

75 וי"ל שזהו הפירוש בירושלמי (הנ"ל ס"א) „בדקו ומצאו שאין התורה יכולה להיתרגם כל צורכה אלא יונית", דהיינו לאחר העתקת התורה ע"י הזקנים לתלמי, שע"י תרגומם נשללה אפשרות פירוש מוטעה בכתובים (ראה לעיל הערה *36). ולהעיר מש"ך עה"ת עה"פ (וילך לא, כח) הקהילו אלי את זקני העדה גר', דמשה הקהילים ומסר להם באזניהם, זהו הדברים האלה (הי"ח* מלות בתורה דשינו), והיו הדברים מטורים ממשה עד כשבאו בזמן תלמי ואמרום. 76 ראה בפרטיות בסוגיית הגמרא מגילה שם. ובמפרשים שם.

77 במס' סופרים שם ה"ו: אין כותבין כו' ולא יונית כו'. אבל כבר כתבו במפרשים שם (כסא רחמים. נחלת יעקב. ועוד), שזהו לפי שבזמן שנתחברה מס' סופרים כבר נשתקע ונאבד לשון יוני, כברמב"ם ה"ל תפילין שם, ולכן אין כותבין כו' ולא יונית.

78 במאירי מגילה שם במשנה: אבל שאר הספרים הותר ליכתב בכתב יוני, ובלבד שלא

* (כ"ה בש"ך עה"ת שם. וראה לעיל הערה 36.

ונמצא כי חג לה' מחר בעצם ומחר זה לאחר זמן כו".

ו"ל שבפנימיות הענינים הרי זהו החג הבא על-ידי תשובתם של בני ישראל על חטא העגל, אשר יתגלה לעתיד לבא, ואחדות ה' תומשך בגילוי גם במקומן של שלש קליפות הטמאות – שהניצוצות שבהן (היינו התכלית ופנימיות הכוונה שבהן) יתהפכו לטוב ויתעלו לקדושה⁸⁴.

יב. ו"ל שעל-דרך זה הוא גם בנוגע לתרגום התורה בשבעים לשון בזורות האחרונים ממש,

ובפרט – מעיינות פנימיות התורה, כהשתדלותו הידועה של כ"ק מורי וחמי אדמו"ר שיתורגמו (גם) עניני פנימיות התורה בשבעים לשון, על-מנת שמעיינות כו' פנימיות התורה יגיעו גם לאלו שאינם מסוגלים לעת-עתה ללמדם ולהבינם בלשון הקודש, ואף לא באידיש⁸⁵.

ועי"ז נפעל הבירור של שבעים לשון⁸⁶, ולא רק בהיותן כלולות בלשון הקודש ונמצאות ביחד עמה, אלא כאשר כל לשון ולשון עומדת בפני עצמה, ודבר זה נפעל ביתר שאת על-ידי הבאתם של הענינים וההסברים העמוקים באחדות ה' שבתורת החסידות והלבשתם בלשון כל

עם ועם⁸⁷, ועי"ז נפעל גם הבירור של שבעים האומות גופא,

11 והדבר מקרב וממהר את קיום ההבטחה „קאתי מר דא מלכא משיחא“⁸⁸, ו„אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד“⁸⁹,

ויהפכו ימים אלו לששון ולשמחה ולמועדים טובים⁹⁰, וסיומם של ימי בין המיצרים (שהתחילו בשבעה עשר בתמוז) – תשעה באב⁹¹, יהיה יום טוב גדול⁹², בקרוב ממש, בביאת משיח צדקנו.

(משיחת ש"פ וארא (ר"ח שבט* תשמ"ג)

(87) ראה לקו"ש שם ובע' 875.

(88) אגה"ק הבעש"ט (נדפסה בסו"ס פורת יוסף ובראש ס' כש"ט. ועוד).

(89) צפני"ג, ט. רמב"ם ספ"א מהל' מלכים. (90) זכרי"ה, יט. תוספתא סוף מס' תענית. רמב"ם סוף הלכות תענית. בזכרי"ה שם: יהי' גו' לששון גו'. והלשון „יהפכו“ (שבפנים) הוא ע"פ היעוד בירמי' לא, יב: והפכתי אבלם לששון. וראה יל"ש ירמי' רמז רנט: עלה כו' על מנת כו' והפכתי גו'. רשימות הצ"צ לאיכה – אוה"ת נ"ד ח"ב ע' א'מה. אוה"ת מסעי (ע' א'שפד ואילך). ובסליחות ליי"ז תמוז – הפך לנו לששון ולשמחה. וראה לקו"ש חט"ו ע' 413 ואילך.

(91) שמתברך (בכל שנה) מש"ק פ' דברים. (92) ראה פס"ר פ' על נהרות בכל בסופה: אין שמחה בא אלא בתשעה באב. וראה לקו"ש שם. חיי"ח ע' 312 ואילך.

(* היום שבו „הואיל משה באר את התורה“ – בשבעים לשון, כמ"ש (פרשתנו א, ג) „בעשתי עשר חודש באחד לחודש גו'“; והרי יום זה הוא ה„ראש“ הכולל כל ימי החודש, כולל העשירי שבו – יום ההסתלקות וההילולא של האתפשותי' דמשה שבדורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר, שבאר – תרגם (גם) עניני פנימיות התורה בלשון כל עם ועם – ראה בסוף השיחה. וראה גם לקו"ש ח"ג ע' 863.

הלקוטים ממשך „ועתיד להפכו“, ולא כבל"ת „להפכם“.

(84) ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 413 ואילך. (85) ראה שיחת ש"פ יתרו תשמ"א (נדפסה בלקו"ש חכ"א ע' 446 ואילך). (86) ראה תו"א משפטים עז, ד. עה, ג. לקו"ש ח"ג ע' 862 ואילך.

